

UDK: 37.015.311:087.5

Izvorni znanstveni rad

ŠTO ZNAČI DATI? - O UMIJEĆU DARIVANJA U KONTEKSTU LIBERALNOGA DRUŠTVA I SUVREMENE DJEČJE SLIKOVNICE

Željka Pintar

Dječji vrtić Kustošija, Zagreb

Republika Hrvatska

zeljka.pint@gmail.com

SAŽETAK

Vrijednosti koje zajednica ljudi hvali, pohvalni ciljevi kojima se individualno teži, karakterne osobine koje se dostojanstvenom čovjeku pripisuju i opći ideali kulturnog okruženja shvatljivi su samo unutar društvenog konteksta iz kojeg proizlaze. Iz tog se razloga ovim radom uvodno naznačuju osnovne karakteristike liberalnog svjetonazora i njemu pripadnog kapitalističkog ekonomskog uređenja. Unutar društvenog konstrukta tako određenih ideološko-gospodarskih obilježja promatra se tumačenje specifičnih društvenih vrijednosti poput slobode, jednakosti i, osobito, solidarnosti. Proces društvenoga odgoja i obrazovanja, između ostaloga, raspolaže zadaćom upućivanja odrastajuće populacije na arhetip moralnoga pojedinca i vrijednosna očekivanja zajednice spram individue. Važan medij kojim se dijete rane i predškolske dobi upućuje na etičke stavove društva jest slikovnica. Konkretna interpretacija liberalno shvaćene solidarnosti koja se predlaže vrtićkom djetetu u ovome će radu biti naznačena kroz osvrt na nagrađivanu britansku slikovnicu Najotmjeniji div u gradu (2003) autorice Julije Donaldson, koja djetetu nudi svojstven odgovor na pitanje što znači dati?.

Ključne riječi: egoizam, liberalizam, solidarnost, slikovnica Najotmjeniji div u gradu, Julija Donaldson.

UVOD

Društveni sustavi raspolazu autoritetom, institucijama i sredstvima kojima značajno djeluju na sebi pripadne pojedince. Sustav ovlašćuje preuzimanje specifičnih društvenih uloga, podržava poduzimanje određenih akcija, institucionalizira dozvole za ponašanja na propisane načine te kažnjava i zabranjuje suprotna djelovanja. Očekivanja zajednice upućena individuama predstavljaju se posredstvom određene ideologije koju pojedinci uobičajeno ne propituju zbog njezine *prirodnosti* i očigledne istinitosti za većinu ljudi u karakteristično vrijeme na specifičnom mjestu (Zimbardo, 2009). Doktrina je društveno konstruiran imaginarij utemeljen na misaonim konstruktima (poput boga, nacije, novca ili ljudskih prava), čije je usuglašeno odobravanje preduvjet suradnje mnoštva ljudi velikih zajednica (Harari, 2015).

Čovjek je životinja čopora. Dok je u dosluhu s drugim životinjama krda i slijedi vođu, on ne strahuje od društvene izolacije i osjeća sigurnost vlastite egzistencije. Istovremeno, proturječan u prirodi svoje naravi, čovjek je i biće obdareno umom i sviješću o sebi. Kao umnom stvorenju, postupanje mu određuju rezultati vlastitoga razmišljanja, neovisno o tome vjeruju li drugi u njih (Fromm, 2000). Društveni poredak u kojemu pojedinac uživa puno poštovanje kao individua i u kojemu nije pretvoren u oruđe države ili specifične grupe podržava razvitak njegovog uma. U sustavu takvih karakteristika, subjekt je slobodan iznositi stavove proizišle iz autonomnog mišljenja te ga pritom traganje za istinom ne izolira od njegove braće nego mu, naprotiv, omogućuje osjećaj zajedništva s njima (Fromm, 2000).

Opisujući *liberalno* američko društvo 19. stoljeća, Tocqueville (1995) konstatira kako ne poznaje zajednicu u kojoj je manje slobode (izražavanja) mišljenja te zamjećuje kako je među golemim mnoštvom Amerikanaca zainteresiranih za političku karijeru veoma malo neovisnih u mišljenju – doima se da su umovi pojedinaca naroda načinjeni po istome obrascu. Navodi kako je ponekad i moguće naići na jedinke koje odmiču od misaone ukalupljenosti i diskretnom povjerljivošću iznose vlastito zapažanje o društvenom uređenju, no javno ipak, usuglašeno s ostalima, očituju gledišta prikladna društvenom očekivanju (Tocqueville, 1995).

S obzirom na to da su sloboda izražavanja mišljenja kao aspekt opće slobode individua i zaštita prava građana osnovni principi na kojima se, deklarativno, bazira cjelokupna zapadnjačka, liberalnom ideologijom obilježena civilizacija (Jukić, 1995), nevoljkost iznošenja vlastitih stavova i neslobodnost jedinki u propitivanju društvenoga koncepta prilično su poražavajuće. Upravo je mišljenje moć kojom čovjek zadobiva slobodu, opirući se njime svakoj tiraniji. U srednjem

vijeku, razdoblju okrutnoga materijaliziranja nasilja nad tijelima neposlušnika, ni apsolutistički vladari Europe nisu uspjeli spriječiti širenje stajališta protivnih njihovoj vlasti u vlastitim državama, pa čak i na dvorovima (Tocqueville, 1995). Nasuprot tome, pojedinci liberalnih društava usuglašavaju se s društveno poželjnim stavovima mnogo više od njihovih zastrašivanih prethodnika u autoritarnim društvima. Unatoč nepostojanju straha od otvorenog i jasno deklariranog autoriteta, suvremene individue angažirano se trude biti društveno poželjne, iskazujući znatan nivo dobrovoljnog i samoinicijativnog konformizma. Živeći u zabrinutosti zbog zavisnosti od odobravanja zajednice, nastoje je udobrovoljiti, zasnivajući pritom osjećaj svoje vlastite vrijednosti na podržavanju iskazanom od drugih kao nagradi za konformizam (Fromm, 1984).

Tumačenje istaknutih duhovnih vrijednosti koje voljno, bespogovorno prilagođene jedinke liberalno-kapitalističkih društava savjesno usvajaju, naznačit će se u uvodnome djelu ovoga rada. Pritom će se uputiti na kontradiktornosti u shvaćanju moralnih vrednota i na raskorak deklarativnih društvenih zalaganja i njihovih praktičnih ostvaraja. Rad će se osvrnuti i na refleksiju specifičnih karakteristika zajednice na određena obilježja odgoja i obrazovanja djece, osobito one rane i predškolske dobi. Uputit će se na liberalnu interpretaciju osobne slobode i ljudske jednakosti te će se promotriti pristup bratskoj solidarnosti koji se sugerira djetetu liberalnog društva. Razmotrit će se vrijednost odgojne poruke o značajnosti milosrđa svojstvene moralnom pojedincu, na koju se dijete koje odrasta upravo u specifičnom kulturnom okolišu Zapada upućuje kroz njemu namijenjen medij – slikovnicu.

LIBERALNI KONFORMIZAM

Pozivajući se na neautoritarnost vlasti i afirmaciju slobode pojedinaca, liberalni društveni koncept istovremeno uspostavlja totalitarnu vladavinu. Naime, tumačenje stvarnosti usuglašeno sa liberalno-ideološkim stavovima u suvremenim zapadnim društvima potpuno je obvezujuće. Svaki društveni segment, počevši od obitelji i obrazovanja, mora biti okarakteriziran kao liberalan, ili liberalno-demokratski, prijetećim ukazivanjem kako je sve ono što svojim obilježjima ne zasluži takav naziv, osuđeno na moralno propadanje i povijesno zatiranje. Jedinke su upućene kako je svaku zamisao potrebno promatrati isključivo iz pozicije usklađenosti s liberalnim stavom. Eventualne propitkivatelje liberalne misli optužuje se za sklonost fašizmu, hitlerizmu ili komunizmu te se takvom protuargumentacijom učinkovito potiskuju alternativni načini razmišljanja o društvu ili državi (Legutko, 2019).

S ciljem obračunavanja s društveno nekonvencionalnim istinama, liberalne države uspostavljaju koncept *post-istine*. One koji raspolazu društvenom moći, a odmiču od dominantnoga diskursa društva, proziva se za zastupanje alternativne stvarnosti (Cvrtila, 2019). Korištenjem marketinški propagiranoga programa mržnje, kojim se potiče predodžba označene demonizirane manjine kao opasne prijetnje uvriježenim društvenim vrijednostima i uvjerenjima, potiče se upozoravajuća odbojnost zajednice prema njoj (Zimbardo, 2009). Tumači se kako su oni koji odmiču od službenoga društvenog narativa pojedinci pokvarenoga identiteta, pristalice teorija zavjere koje tendiraju devijantnim stavovima. Opisuju se kao bezumni, divlji, neracionalni odbacivači stručnoga i znanstvenoga znanja. Propagira se kako su oni neobrazovani i netolerantni uništavatelji istine (Cvrtila, 2019). Upućuje se kako su nepouzdana spoznavatelji i nevjerodostojni govornici čije je spoznajne sposobnosti potrebno podcijeniti, a stavove diskreditirati (Prijić-Samaržija, Miškulin, 2015).

Suočena s post istinom, liberalna zajednica, koja deklarativno promovira autonomno slobodnomisleće individue i uobičajeno angažirano kontrira paternalizmu države nad pojedincem, razmatra kako formirati društvene institucije usmjerene kontroli istine i kako strukturirati njezine branitelje, a u svrhu zaštite građana od neželjenih zabluda. U tom se cilju znanstvenici, stručnjaci i profesionalni novinari proglašavaju službenicima istine – oni su društveni ovlaštenici koji stvaraju poželjnu reprezentaciju svijeta (Cvrtila, 2019).

Kako liberalni društveni koncept nije mitološki i tribalistički, već racionalan, na misaonom propitivanju utemeljen ustav, podrazumljivo je da znanstvenici i stručnjaci svojim značajem predstavljaju osobito istaknute članove zajednice. No veličajući spoznajnu kritičnost u pristupu realitetu, liberalna zajednica zanemaruje povijesnu činjeničnost zlorabe znanstvene djelatnosti upravo u vlastitim društvima. Zapadni pristaše eugenike zastupali su ugledne, *znanstveno* opravdane planove oslobođanja nacije od neprilagođenih i nepodobnih pojedinaca, potičući pritom privilegirani status najsposobnijih (Zimbardo, 2009). Nacistički *znanstvenici*, tretirajući ljude kao znanstvene objekte, stjecali su spoznaje potpunim zanemarivanjem čovječje patnje (Bogod, 2004, prema Baron-Cohen, 2012). O suvremenim se naučnicima govori kao o akademskim poduzetnicima – kalkulabilnim i racionalnim stručnjacima, čiji znanstveni ciljevi primarno obuhvaćaju povećanje nečije financijske koristi. Napominje se kako u služenju privrednom sektoru i priklanjanjem ciljevima vezanima uz povećanje profita često djeluju protivno opće-javnog interesa (Peračković, 2016).

Evidentno je kako moralno neodgojena naučnost tendira nedvosmislenom zlu. Racionalna znanstvena praksa sasvim je bezvrijedna ukoliko je vrijednosno

neelaborirana i etički slijepa, pa je u tom smislu društveno zagovaranje samostalne značajnosti spoznajno produktivne djelatnosti neobuhvatno i prilično reduktivno.

Način izražavanja mišljenja autonomnih građana liberalnih zajednica nije omeđen samo usvajanjem društveno odobrenih stručnih i znanstvenih te potom kontrolirano medijski propagiranih interpretacija stvarnosti, već i specifičnim vokabularom. Kako bi se nametnula poželjno pročišćena misao, važno je upravljati jezikom (Bourdieu, 1992), pa se i tome pitanju pomno pristupa.

U liberalnim zajednicama intenzivno se promovira termin *jednakosti*. Nakon nestanka aristokratske vladavine, jednakost je, kao pretpostavka slobode, nužno morala biti snažno naglašena, ponavljana i obrazložena jer upravo iz nje proizlazi tip društva koji obilježava novo doba. Pritom se njome ne podrazumijeva ekonomska ili činjenična jednakost ljudi, već istovjetnost njihovih formalnih prava (Tocqueville, 1995). Ona označava službenu istost pojedinaca pred društveno nediskriminatornim zakonom. U zajednici nenasljednih uloga, dužnosti i značaja, svim vanjski neuvjetovanim, međusobno konkurentnim i natjecateljski usmjerenim jedinkama sve su društvene pozicije dostupne pod jednakim uvjetima. Klasično liberalni mislioci smatraju kako se uloga države iscrpljuje upravo u osiguravanju jednakosti shvaćene kao formalne ravnopravnosti slobodnih pojedinaca. Prema njihovom shvaćanju, potpomaganje ostvarivanja Općom deklaracijom o ljudskim pravima (1948) propagiranih, ekonomskih ili socijalnih prava, nikako se ne može smatrati zadaćom države. Njezina se dominantna uloga svodi na osiguravanje institucionalnog i pravnog poretka potrebnog međusobno konkurirajućim jedinkama koje sudjeluju u aktivnostima slobodnog tržišta (Dokić, 2016).

U svom shvaćanju načina ostvarivanja društvene jednakosti i slobode pojedinca, mislioci skloni liberalnoj ideji značajno se razilaze s pobornicima socijalističke misli. Dok podržavatelji liberalne ideje smatraju kako samointeresni pojedinci vođeni vlastitom lukavošću, brzinom, upornošću i bespoštednošću (Jelenić, 1996) samostalno trebaju težiti poboljšanju svoga stanja i tumače kako je paternalistički državni intervencionizam nepravedan i ograničavajući za njihovu slobodu, oni skloni liberalno obescijenjenoj, socijalističkoj ideji predlažu angažirano uključenje države u ostvarivanje prava pojedinaca raznim mjerama socijalne politike. Oni, suprotno konzervativnim liberalima, tumače kako je uloga države osiguravati uvjete u kojima će se svaki subjekt moći razvijati kao autonomna individua i biti slobodan.

Evidentno je kako su formalno jednaki pojedinci sasvim različiti u svojim sposobnostima, ali i karakteristikama neposrednih okolina u kojima ih razvijaju. Neosporno je kako mnogi nisu bogati zaslugom svojih iznimnih sposobnosti, već slučajnošću rođenja u imućnim obiteljima, jednako kao što siromašni

često obiteljski baštine svoje deprivilegirano materijalno stanje (Harari, 2015). Hereditarno ekonomski moćnije jedinice liberalnih društava borave u sigurnijim gradskim kvartovima, pohađaju prestižnije škole usmjerene maksimalnom razvoju njihovih dispozicija, te se o njima zdravstveno skrbe primjereno opremljene medicinske ustanove. Znakovito je kako mnogi Amerikanci i Europljani ne opravdavaju društvenu hijerarhiju po drugim, o pojedincu neovisnim, urođenim kriterijima (poput rase), no potaknuti liberalizmu svojstvenom razumijevanju jednakosti, ovakvo društveno stanje podijeljenosti prihvaćaju kao primjereno i sasvim razložno (Harari, 2015).

Nasuprot propagiranom pojmu jednakosti, socijalizmu svojstven termin *otuđenja* liberalni koncept prešućivanjem niječe. Stanje koje je u prošlosti detektirano, koncipirano i imenovano, u liberalnom je društvu sasvim izostavljeno iz sfere uporabe u javnom, znanstvenom i medijskom prostoru. Njegovim ignoriranjem sugerira se kako stanje suvremenog otuđenja činjenično ne postoji ili je pak toliko rašireno da ga se ne može ni s čime usporediti (Matošević, 2020).

Pojedini autori navode kako je ishodište otuđenosti kao opće raširene suvremene pojave, primarno u pojedinačnoj alijenaciji od svijesti o svome vlastitom ja (Fromm, 1966). Samoprimajući se kao investiciju, u zajednici je liberalni čovjek sveden na društveni kapital koji, poput prirodnih, fizičkih ili novčanih resursa, treba biti iskorišten u tržišnom procesu (Bogdanović, 2008). Zajednica naglašava kako osobito cijeni tri napredne klase društva – poduzetnike, tehnologe i štediša jer su oni najznačajniji za tržišnu ekonomiju i gospodarski napredak, čime služe društveno nenaprednom ostatku (Mises, 2010). Pristup cijenjenim društvenim klasama, u slobodnom, konkurentskom društvu, otvoren je svima koji imaju *pamet i snagu volje* (Mises, 2010). Naime, moderno ekonomsko okruženje izbjegava jedinice u *čijim glavama pojmovi stoje nepovezani te su nesposobni prijeći s jednog podatka na drugi i smisljeno ih povezati* (Bogdanović, 2008). Kako bi se potaknuo razvoj gospodarstvu primjerenih subjekata, velika se pažnja posvećuje obrazovnom sustavu čijom se prioritetnom ulogom smatra povećavanje pojedinačnih proizvodnih kapaciteta (Bogdanović, 2008). Tako se Deklaracijom o znanju (2004) jasno upućuje kako je znanje temeljna proizvodna snaga suvremenoga društva i glavni uvjet društvene uspješnosti, a najvažniji prirodni resurs u tome procesu su daroviti mladi ljudi. U interesu gospodarskoga probitka društva, obrazovanjem je intelektualno napredne, inovativne, poduzetne pojedince važno uputiti na bitnost treće znanstveno-tehnološke revolucije (Pastuović i sur., 2004). Značaju tog područja važno se usmjeriti od razine dječjeg vrtića koji, ukoliko je kvalitetno ustrojen, može biti rasadnik budućih znanstvenih umova (Slunjski, 2012). Predškolskoj dobi važno je posvetiti osobitu

društvenu pozornost s obzirom na to da objedinjuje *kritična razdoblja* u kojima dijete stječe znanja koja se smatraju preduvjetom kasnijih akademskih postignuća (Bašić, 2012). Važnost poticanja razvoja djeteta u predškolskom razdoblju SAD predstavlja činjenicom kojom upućuje da, s obzirom da se 85% razvoja mozga zbiva do pete godine života, svaki dolar uložen u predškolski odgoj štedi sedam dolara u kasnijem obrazovanju (Rauch fondation, prema Paar, 2017). Iz tog se razloga već u djetinjstvu potencira radna etika produktivnosti, istovremenim zanemarivanjem značaja mašte i spontane igre (Ehersaft, 2002). U manjem opsegu vremena koje dijete provodi u slobodnoj igri te u pojačanim zahtjevima roditelja i društva za institucionalnim stjecanjem kompetencija nužnih za uspješan život u prosperitetnom društvu znanja, ogleđa se *skraćivanje djetinjstva* samog od sebe otuđenog pojedinca (Bašić, 2012).

Ujednačen i propisan, kontroliran vokabular liberalno-kapitalističke zajednice zaprima sve aspekte pojedinčeva života te je potrebno da se svaka sfera postojeće stvarnosti tumači usklađeno s njime. Sugerira se, primjerice, kako su planiranje, blagostanje ili organizacija nepoželjan pojmovni sklop. Hayek jasno napominje kako takve termine prepušta svojim protivnicima (Dokić 2016), pojašnjavajući kako je svaka inicijativa planiranja u ekonomiji tiranska ili antidemokratska (Jelenić, 1996). Alternativno se predlažu koncepti poput slobodnoga tržišta, spontanoga poretka, nevidljive ruke, te se takva, ishodišno ekonomiji namijenjena terminologija, integrira u cjelokupno društvo, dosežući i sam dječji vrtić. Odgojitelji predškolske djece tako ne govore o planiranju odgojno-obrazovnoga predškolskog rada, već, uzimajući u obzir nepredvidivost realiteta, govore o fleksibilnom određivanju mogućih smjerova razvoja djetetove aktivnosti (Slunjski, 2012a). Tradicionalni, planirani odgojno-obrazovni proces bio je upućen ostvarenju određenih *ciljeva* koji se u suvremenoj pedagoškoj paradigmi zamjenjuju definiranjem *ishoda učenja* (MZO, 2014). Kako liberalni koncept daje prednost spontanom poretku u odnosu na organizaciju koja pretpostavlja uspostavitelja forme (Hayek, 1998), umjesto zajedničkih aktivnosti djece i odgojitelja, dominantna forma pedagoškoga rada postaje djetetova samoinicirana aktivnost. Umjesto značaja direktno uključenoga odgojitelja, prema čijim interpretacijama situacija i sudjelovanjima u njima treba zadržavati znatnu suspektnost (Slunjski, 2011), u odgojnom procesu liberalno-kapitalističkoga društva afirmira se bitnost *materijala* koji su presudni regulatori djetetova razvoja. Usvajajući konstrukt Reggio pedagogije, suvremen pedagoški predložak sugerira kako je prostorno-materijalni kontekst predškolske ustanove – *treći odgojitelj*. Materijalno okruženje poima se kao aktivni suigrač u procesu učenja i igre djeteta (Malašić, 2015). Navodi se kako bogata ponuda vrtićkih materijala djeci omogućuje prirodni put dobivanja informacija, konstruiranje znanja i rješavanje

problema (Sindik, 2008). Materijal potiče djecu na postavljanje, provjeravanje, revidiranje vlastitih pretpostavki i osobnih zamisli o određenom problemu. Uz to, on olakšava komunikaciju djeteta o novim idejama i spoznajama s drugom djecom (Sindik, 2008). Dijete materijale samointeresno konzumira u samoiniciranim aktivnostima. U takvom spontanom, nevidljivom rukom vođenom procesu, *slobodnom od* direktnoga angažmana odgojitelja kao osiguravatelja razvojnoga blagostanja djece, očituje se autonomnost samozainteresirane djece koja od svoje najranije dobi, kako se Nacionalnim kurikulumom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014) navodi, u velikoj mjeri određuju svoj vlastiti život i razvoj.

Suštinska značajka liberalne ideologije, promotrena u kontekstu dječjeg vrtića, očituje se i u shvaćanju načina kreiranja vizije razvoja predškolske ustanove. Priručnikom za samovrednovanje ustanova ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja (2012) napominje se da, nakon formalnoga usuglašavanja o viziji razvoja ustanove dječjega vrtića, stručni djelatnici mogu očitovati različita stajališta o njoj. Tako u stupnju njezinoga prihvaćanja zaposlenici pokazuju angažiranost, uključenost, istinsko pristajanje, formalno pristajanje, uskogrudno pristajanje, nepristajanje ili apatičnost (NCVVO, 2012). Potreba detekcije uskogrudno ili formalno pristajućih djelatnika upućuje da se od njih ne očekuje službeno, profesionalno sudjelovanje u društveno propisanom konceptu odgoja i obrazovanja. U stvaranju primjerenoga poretka i stvaranju priželjkivanoga čovjeka ne trpi se pasivno podaništvo – zahtjeva se aktivno sudioništvo u promjenama koje teže ozbiljenju odgovarajućega svjetonazora (Veljak, 2014). Napominje se kako su upravo odgojiteljevi stavovi i sklop njegovih vrijednost moguća smetnja razvoju *kvalitetne* odgojno-obrazovne ustanove (Slunjski, 2011). Zato se u dječjim vrtićima provode akcijska istraživanja s ciljem mijenjanja, ne samo modela na koji odgojitelji rade, već prvenstveno načina na koji o svojoj praksi *misle* (MacNaughton, Hughes, 2009 prema Slunjski, 2011). Pojašnjava se kako *stvarna* promjena kvalitete odgojno-obrazovne prakse iziskuje promjenu načina razmišljanja odgojitelja, odnosno razvoj njegove *nove svijesti* (Senge i sur., 2007 prema Slunjski, 2011, 63). Nužno je začeti u domenu odgojiteljeve osobnosti i prodrijeti u srž njegovih uvjerenja te ih formirati prema poželjnom predlošku, što je ključna garancija uspjeha njegovoga stručnog rada, ali i života u društvu liberalnoga svjetonazora.

SOLIDARNOST U LIBERALNOJ PERSPEKTIVI

Stvaranjem industrijskoga društva završava period vezanosti uz zemlju i rođenjem stečenih društvenih uloga. Upućenost na zemlju podrazumijevala je generacijsku ovisnost, obiteljsku utemeljenost i društvenu predodređenost. Jedinku su omeđivale tradicije, društvene konvencije, zajednički obrasci djelovanja, očekivanja i norme. U tom razdoblju, život pojedinca bio je pod osobitim utjecajem obitelji i crkve. Nasuprot tome, kapitalističko ekonomsko uređenje traži jedinku oslobođenu od zavičajnoga folklor. Ono predlaže zadovoljavanje vlastitih želja na tržištu roba i usluga. Pojedince se upućuje na neovisnost o rodu ili obitelji jer sve svoje potrebe (hrana, kuća, naobrazba, zdravstvena i socijalna skrb, posao) mogu zadovoljiti na tržištu koje im postaje ocem i majkom (Harari, 2015). Tržište i bezlična država predstavljaju se kao jamci ostvarivanja slobode obiteljski i rodno izoliranih i otuđenih pojedinaca. Neovisne jedinke slobodne su razriješiti se socijalnih veza i društvenih okvira svoje obitelji, sela, domovine, naroda i ostalih, po liberalnom tumačenju, tlačitelja slobode (Deenan, 2020) i ići za zaradom, u potragu za novcem koji dobiva biološki značaj.

Epohalne povijesne promjene dovele su do značajne rekonpozicije života koja je zahtijevala specifično shvaćanje biti čovjeka i svijeta (Sadžakov, 2014). Kapitalizam promovira sliku čovjeka koji je, u svojoj suštini, sebičan i egoističan. Utjecajni tvorci kapitalističko-liberalne misli poriču urođenu socijabilnost čovjeka (Mandeville, 1924, prema Vujačić, 2012). Tvrde kako je novorođenče divljak – čovjek se rađa kao asocijalno i antisocijalno biće. Egoizam svoje prirode nadvladava životnim iskustvom koje mu omogućuje uvid u nesvemogućnost njegove volje i uči ga kako su ciljevi i akcije drugih činjenice s kojima mora računati (Mises, 1998). Iako je dio društva, pojedinac u zajednici ostaje dominantno samointeresno usmjeren. Najvažnija motivacija njegovoga djelovanja je individualna težnja da poboljša svoje stanje (Grdešić, 2016) te je pritom vođen strastima usmjerenima vlastitom očuvanju i postizanju sreće (Mandeville, 2004 prema Vujačić, 2012).

Smithova pretpostavka kako je egoistično djelovanje praćeno najboljim posljedicama, kako za pojedinca, tako i za cjelokupno društvo, ključna je u liberalnom opravdavanju principa egoizma (Sadžakov, 2014). Lock i Hobbes napominju da je, iako navedeni princip proistječe iz ekonomske sfere, njegov značaj potrebno afirmirati i na osobno-pojedinačnom i na širem društvenom planu. Egoizam je najbolji način postizanja individualne i opće dobrobiti – on je osnovni princip sveukupnoga napretka (Sadžakov, 2014). Navedeno je simbolično dočarano Mandevilleom Basnom o pčelama koja prikazuje moćno i bogato

englesko društvo sačinjeno od poročno samozainteresiranih, ali zato radišnih, bogatih, prosperitetnih i genijalnih pojedinaca (Vujačić, 2012).

U shvaćanju moralnih vrijednosti, mislioci znanstveno usmjerenoga liberalnog društva, upućuju na važnost pojedinačne sposobnosti za promišljenu racionalnu kalkulaciju (Fukuyama, 1994). Etičke vrednote razmatraju se kroz njihovu praktičnu upotrebljivost i korisnost. Napominje se kako se u nedostatku globalne etike pojedinac treba oslanjati na humanistička načela koja su afektivno i kognitivno prihvatljiva većini ljudi, no na praksi je da utvrdi njihovu *funkcionalnost*, odnosno dugoročnu primjenjivost (Bogdanović, 2008). Poput okolišu prilagodljive životinje, čovjek propituje značaj vrijednosti kroz njihovu oportunističku za vlastito samoodržanje (Fromm, 1984). Oprimjereno, jedinke, svjesne kako je tržištu potreban mir (Hayek, 1998), prihvaćaju (nasuprot svojim prethodnicima u 17. stoljeću koji su vjerskim ratovima težili afirmaciji privatnih uvjerenja u javnoj društvenoj sferi), homogenizaciju raznih kultura unutar zajednice. Suvremeni subjekt, usmjeren na vlastitu dobrobit, razumije *korisnost tolerantnosti* na individualnoj i grupnoj razini, pa lako distancira svoja privatna uvjerenja od javnih. U razvoju društveno primjerenoga shvaćanja vrijednosti pojedinac je potpomognut obrazovanjem kojim se, umjesto na razvoj karakternih vrлина, upućuje na usvajanje *instrumentalnih navika* koje će mu omogućiti dobar suživot u miroljubivoj, prosperirajućoj i uspješnoj liberalnoj zajednici (Fukuyama, 1994). U tom se smislu Deklaracijom o znanju (2004) ističe kako jačanje *odgojne uloge* škole podrazumijeva poticanje razvoja djetetove kulture dijaloga, umijeća postizanja kompromisa te tolerancije na individualnom, društvenom, nacionalnom i vjerskom području. Pritom se smatra moralno opravdanim ukoliko su primjereno očitovane i društveno poželjne manifestacije pojedinačevoga ponašanja praćene stavom potpune ravnodušnosti spram ostalih konkurentskih jedinki kapitalističko-liberalne zajednice (Sadžakov, 2014).

Napominje se kako je u razumijevanju moralnih vrijednosti koje subjekt liberalnog društva očituje važno uvažiti i kako je on, osim na kalkulativnu procjenu njihove primjerenosti u odnosu na vlastiti interes, prioritetno usmjeren na vlastiti ponos i taštinu. Upućuje se kako je *ponos* jedna od osnovnih čovjekovih osobitosti te je cjelokupno njegovo društveno ponašanje uvjetovano zabrinutošću o tome što drugi o njemu misle (Rand, 2015). Pojedinac je usmjeren na materijalno bogaćenje ponajprije zbog posljedičnoga rasta njegova ugleda u zajednici. Pобољшanje materijalnoga stanja omogućuje mu da bude promatran, primijećen, uzet sa suosjećanjem i odobravanjem (Grdešić, 2016). Upravo iz ponosa, želje za samodopadanjem i potrebe za afirmacijom vlastitih moći proizlazi i čovjekovo činjenje dobrih djela (Vujačić, 2012).

Liberalizam odbacuje altruizam smatrajući ga samožrtvujućom filozofijom. Upućuje kako jedinka koja pomaže uvijek treba razmotriti je li trud koji ulaže razmjernan značaju koji drugi ima u ostvarivanju njezine osobne sreće. Čovjek voli samo one u kojima prepoznaje sebe i pomaže onima koji su značajni za njegovu sreću. Drugi ga se tiču samo u mjeri u kojoj su značajni za njega samoga. Skrb o drugome i brigu za njegovo blagostanje treba shvatiti kao sastavni dio brige o sebi i vlastitim sebičnim interesima (Rand, 2015).

Osporavajući svrhovitost bezinteresnoga altruizma, konzervativno liberalni autori upućuju na opravdanost prijevira spram siromašnih i ekonomski depriviranih, podržavajući pritom društvenu hijerarhiju. Primarnu ulogu građanske vlade Smith vidi u zaštiti vlasnika vrijedne imovine od zavisti, zlobe i osvete siromaha. Siromašni nisu sposobni shvatiti društveni interes, niti ga dovesti u vezu s vlastitim. Njih je potrebno civilizirati obrazovanjem u cilju poslušnosti režimu (Grdešić, 2016). Mandeville smatra kako ekonomski deprivirane treba držati u njihovom aktualnom položaju kako bi se osigurala radna snaga za neugodne i prljave poslove (Vujačić, 2012). Hayek (1998) tumači kako država nije moralno obavezna sprječavati bijedu, siromaštvo i oskudicu pojedinaca niti stvarati uvjete za njihovo samoostvarenje (Dokić, 2016). Rand (2015) upućuje da čovjek treba održavati život vlastitim naporom brinući se pritom o sebi kao da je na pustom otoku. Razlika je jedino u tome što čovjek, živeći u društvu, zamjenjuje vlastite proizvode ili usluge s proizvodima drugih ljudi (Rand, 2015).

Svojim polazištima liberalni koncept odmiče od antičkih i kršćanskih ishodišta europske kulture. Dok liberalni autori potiču shvaćanje slobode kao izostanka vanjskih ograničenja i pozivaju pojedinca na udovoljavanje vlastitim *strastima* u potrošačkom društvu koje robom spremno odgovara na njihova htjenja, Aristotel utvrđuje normativnu etiku kojom se teži *racionalno* utvrditi norme djelovanja i razraditi čovjekove *karakterne osobine* koje razvija navikom (samo)odgoja (Oslić, 2001). U tradicionalnom smislu, ljudsko dostojanstvo podrazumijeva samousavršavanje i usmjeravanje prema sokratavskom načinu života. Po kršćanskom shvaćanju, otjelovljeni Bog sudionik je ljudske naravi. Kršćanin zadobiva dostojanstvo postajući Božjim sudrugom (Filić, 2018). Kako bi afirmirao uzvišenost svoje prirode, od kršćanina se traži životna realizacija principa ljubavi, zasnivana na racionalnom opredjeljenju njegove slobodne volje. Naime, kako bi ljubav bila dostojna čovjeka, treba biti razumna (Pozaić, 1996).

Kontrirajući liberalnoj predodžbi egoistične (samo)ljubavi na sebe usmjerenoga pojedinca, pojedini autori tumače kako je upravo sposobnost bezinteresne, bratske ljubavi (upućene siromahu, nepoznatome, udovici ili siročetu) karakteristika sebezljubljenih jedinki. Smatranje kako briga o vlastitom

interesu podrazumijeva usmjerenost na materijalne probitke, vlast i uspjeh, smatra se promašenim (Fromm, 1986). Štoviše, pojašnjava se kako sebičnost upućuje na osobnu neproduktivnost, prazninu i prikraćenost. Osoba koja promatra svijet kao iskoristivu okolinu, koja osobe i stvari procjenjuje po korisnosti za sebe samu, sebenevoljena je, nesretna i zabrinuta. U grabežu za životnim zadovoljstvima krije i kompenzira neuspjeh pokušaj u vođenju brige za svoje istinsko ja (Fromm, 1966).

Neovisno o instrumentalnim ishodištima vrijednosti svog društva, građani liberalnih zajednica teže razvijanju ponosa spram svoga političkog ustrojstva i načina života (Fukuyama, 1994). Iako se društveno ne propagira duh žrtvovanja i ideal života za drugoga, materijalistička kultura ne želi se poistovjetiti s nultim stupnjem solidarnosti i altruističnoga ponašanja. Potičući svoga građanina, konzumerizmu sklonoga pojedinca, na ekološku i socijalno odgovornu potrošnju te dajući mu mogućnost da svoju karitativnost iskazuje humanitarnim akcijama i velikim svečanostima masovnih dobročinstava, liberalno-kapitalističko društvo priznaje i kapitalizira potencijal čovjekove solidarnosti (Lipovetsky, 2008).

Imaginarij vlastitoga dostojanstva, zajednica utemeljena na principima utilitarizma i pragmatizma, postiže i osmišljavanjem koncepta ljudskih prava. Navedeni konstrukt omogućuje subjektu da se, umjesto kao koristoljubivu jedinku, samopromatra kao angažiranoga promotora ljudskih sloboda. Iako je ekonomska hijerarhija liberalnih društava istaknuta, unatoč tome što liberalne države uspješno surađuju s bogatim zemljama koje ne podržavaju njihov koncept društvenih sloboda (poput SAD-a i Saudijske Arabije), neovisno o tome što bogate države zapadnoga svijeta nameću ekonomsku politiku siromašnim zemljama upućujući ih istovremeno na njihovu neovisnost (Jovanović, Eškinja, 2008), građanin liberalnoga društva i dalje će osjećati ponos jer je dio zajednice konzistentnih ideja koje dosljedno provodi.

Upućujući na važnost zaštite određenih društvenih skupina, zajednica specifično izdvaja i koncept dječjih prava. U liberalnom su društvu djeca predstavljena kao angažirani sudionici oblikovanja iskustva svoga djetinjstva i aktivni participanti njegove promjene; oni su kreativni socijalni djelatnici koji stvaraju vlastitu kulturu i sudjeluju u oblikovanju života odraslih (Polić, 2015). U skladu s time, predškolska se ustanova definira kao mjesto kvalitetnoga življenja, *ravnopravnoga* sudjelovanja i *zajedničkoga* učenja djece i odraslih u kojoj svi sudionici imaju priliku prakticirati odgovorno ponašanje prema sebi, drugima i okruženju (NCVVO, 2012).

Treba li se smatrati kako propagirana ravnopravnost sudionika pedagoškoga procesa upućuje i na njihovu suodgovornost? Može li dijete biti odgovorno za kvalitetu odgojno-obrazovnoga procesa? Je li ono u tom smislu ravnopravno?

Raspolaže li dijete, opterećeno odgovornošću ravnopravnosti s odraslima, pravom na svoje djetinjstvo?

Djetetova prava ne bi smjela upućivati na njegovu odgovornost da se autonomno samoodgaja. Njihov značaj, kao i ljudskih prava općenito, potrebno je jasno (re)interpretirati, shvaćajući ih primarno kao poticaj upućen emocionalno i intelektualno zrelim jedinkama koji ih usmjerava na uspostavu društveno *angažiranih* i *zainteresiranih* odnosa u kojima su druge, u duhu ljubavi, sposobne priznati kao slobodne i jednake.

DIV KOJI DARUJE

Slikovnica je prvi djetetov udžbenik (Hlevnjak, 2000). Ona je reprezentacija vrijednosnoga ustrojstva društva. Upoznajući njen sadržaj, djetetu se simbolički dočarava život njegove zajednice. Teme slikovnica često su upućene traženju odgovora na univerzalne i svezremenske zahtjeve vezane uz ljudsku egzistenciju. Njihovim tekstom i slikama sugeriraju se načini ostvarivanja i značajne karakteristike etički vrijednih međuljudskih odnosa. Način na koji autor liberalno-kapitalističkoga društva interpretira ljudsku solidarnost iskazanu činom suosjećajnoga darivanja, evidentan je u slikovnici *Najotmjeniji div u gradu* autorice Julije Donaldson. Donaldson je relevantna britanska autorica mnogobrojnih, književnim nagradama ovjenčanih, slikovnica. Iz toga se razloga njezin prijedlog shvaćanja milosrdne solidarnosti kojega sugerira predškolskom djetetu opravdano može smatrati društveno reprezentativnim.

Slikovnica, počevši od naslova, upućuje na važan aspekt života u djetetovoj zajednici – ona predstavlja *Najotmjenijega* diva. Biti *naj* sugerira usporedbu, precizno ocjenjivanje i rangiranje. Iako djeci namijenjeni tekstovi uobičajeno sadrže pretjeranost u dočaravanju radi evidentnije simbolike, u društvu konkurentsko-natjecateljskog tipa, osobito je važno istaknuto dominirati specifičnim nadvladavanjem ostalih. Tako se slikovnicom ne predstavlja otmjen, već upravo najotmjeniji div u gradu.

Dopadljivim ilustracijama prikazuje se oronuo Div koji, odjednom nesretan zbog svoje neuglednosti, odlučuje kupiti novu, otmjenu odjeću. Iako jednostavno i nezahtjevno ostvaruje svoju namjeru, dotjeravši se odijelom, konstatira kako se osjeća *ponosno*.

Odjeća, u svijetu brzoga dijeljenja informacija ljudi u površnim kontaktima, važno je komunikacijsko sredstvo. Iz toga razloga predstavlja potencijal stvaranja društvenih predrasuda vođenih stereotipima. U tome je smislu jasno kako Div, preodijevajući se, ne osjeća zadovoljstvo ili radost, već upravo *ponos*. Ponosnost

zbog novih predmeta odijevanja, upućuje kako se u otrcanoj halji osjećao jadnim i postideanim. Plitkost međuljudskih odnosa dozvoljava da se odjećom, kao sugestijom pojedinčeve moći, zadobije poštovanje. Sasvim je izvjesno kako je, društveno nedovoljno iskusnom djetetu logički nerazumljivo kako bi promjena odjeće, olaka i neizazovna poput Divove, mogla utjecati na pojedinčevu prosudbu o vlastitoj vrijednosti.

Ipak, u kontekstu društva kapitalističke orijentacije promatrano, *ponosna* samozadovoljnost zbog pojavne transformacije kupljenom odjećom, sasvim je razumljiva. Konzumeristička zajednica založljivo afirmira stav o kupovanju kao aktivnosti koja usrećuje i robi koja pojedinca identitetski definira – subjekt, samoinicijativno birajući i autonomno kupujući predmete i materijale koje kombinira samo na sebi svojstven način, otkriva tko je on zapravo (Lipovetsky, 2008).

Važno je istaknuti kako je uvodna Divova želja za promjenom radoznom djetetu psihološki bliska, poticajna i shvatljiva – ona privlačno sugerira susret nečega novog, neočekivanog, uzbudljivog, pustolovnog, nepredvidivog. Simboličnim preodijevanjem i samo dijete rado reprezentira dijapazon likova. Međutim, kostimirajući se, ono shvaća kako pritom u samom sebi ostaje isto, a njime predstavljeni likovi neponovljivi. Dijete razumije da mu (odjevna) roba ne definira karakter, već ga upravo ono pridaje njoj.

Ponosan Div tijekom priče susreće životinjice koje mu otkrivaju svoje egzistencijalne potrebe – one su deprivirane, tužno bespomoćne, idejno bezinicijativne, u žudnji za materijalnom snabdjevenošću kako bi riješile pitanje nesretnih okolnosti vlastitih života. Njihova materijalna oskudica donosi im nelagodu koju iskazuju bespomoćnom tugom. Žirafa žudi za dugačkim i toplim šalom, koza za novim, čvrstim jedrom, mišica za lijepom, novom kućom, lisac za toplom, suhom vrećom za spavanje, pas za sigurnom, suhom stazom. Svaka životinja potencirano i veoma precizno iznosi svoju težnju – mišica beskućnica tako ne stremi za toplim i sigurnim domom, već za lijepom, novom kućom, a koza ne tuguje za sigurnim putovanjem, već za novim i čvrstim jedrom. Lisicu ne nedostaje miran san, već topla i suha vreća za spavanje. Izražavanje čežnji u apstraktnijem obliku (trebam dom, umjesto želim kuću) koji bi uputio na suštinu težnji životinja, pridonijelo bi shvaćanju njihovih apela kao potreba, a ne želja, čime bi se pridonijelo djetetovom shvaćanju njihove patnje.

Odričući se svoje otmjene odjeće, Div im pomaže uklanjajući time nesretne okolnosti kojima su zatečene. Svojim materijalnim resursima on rješava njihovu stvar. U tome je kontekstu, osobito s djecom liberalno-kapitalističkih društava čija kultura upućuje kako se proizvodima osigurava zdravlje, ljepota i moć te se

njima potvrđuje vlastita vrijednost u zajednici i stječe zadovoljstvo samim sobom (Lipovetsky, 2008), važno problematizirati je li materijalno imanje preduvjet davanja. Leži li snaga pojedinca u robnoj opskrbljenosti?

Svoje darivanje div prati specifičnim komentarima. Darujući žirafi kravatu zaključuje kako mu ona ionako ne ide uz čarape. Dajući kozi košulju komentira kako mu se ionako stalno gužva. Odričući se svoje cipele za mišji dom izgovara kako ga ionako žulja. Pružajući liscu čarapu izriče kako ga ona ionako škaklja za nožne prste. Darujući psiću remen konstatira kako ga ionako steže za trbuh.

Darivanje je čin koji sjedinjuje sposobnost čovjekovoga suosjećanja, velikodušnosti, naklonosti. Primanjem i darivanjem dara pojedinci očituju potrebu da budu prepoznati, voljeni, da pripadaju (Gabelica-Šupljika, Milanović, 1995). Darujemo jer želimo iskazati bratsku ljubav i afirmirati zajedništvo. Ono je znak suosjećanja i solidarnosti. Ono očituje iskrenu brigu o egzistenciji drugoga.

Identifikacija s tuđom nesrećom istodobnim uvažavanjem patnika kao čovjeka jednako vrijednoga sebi, poimanje potrebitoga pojedinca, već ravnopravnoga brata, a ne deficitaranoga bijednika, uzvišena je odlika čovjekovoga karaktera koju stječe odgojnom samonavikom.

Darivanje sljubljuje ljudske osobine vrijedne divljenja. Očituju li se one i divovljevim darivanjem? Ako se komentari kojima prati svoje postupke doslovno shvate, impliciraju li oni davanje drugima onoga što inkomodira njegov bezbrižni život? Može li se takav čin smatrati moralno izvanserijskim? Ukazuje li njegovo darivanje na moralnu uzvišenost kojoj se u etičkoj zajednici teži? Je li se tako predložen pristup empatiji kao misaono-emocionalnoj dispoziciji, velikodušnosti kao karakternoj odlici i njima svojstvenom činu darivanja, odgojno optimalan?

Moguće je međutim kako su njegove izjave samoutješne – izgovara ih prijazno kako bi životinjama olakšao primanje dara. No, treba li čin darivanja uzajamno poštivanih jedinki biti verbalno prikriven i neautentičan? Ili ga je potrebno potkrijepiti sasvim jednostavnim jezikom (poput *Izvoli*) kojim se sažima složena emocionalnost iz koje proizlazi.

Na kraju slikovnice, Div ostaje gol i bos, postićen, bespomoćan i jadan. Ostaje sam, s padajućim hlačama, u donjem rublju. Njegova razodjevenost sugerira podrugujuće sramno, neprikladno, obilježavajuće stanje. Slab je, ranjiv, nesiguran. Osim psihološke neugode, njemu je i hladno. Bez identitetskoga odijela, više nije niti neugledan ni ugladen. Osjeća se poput prethodno sretnutih trpećih životinja. U tom se trenu očekuje očitovanje Diva kroz njegov suštinski identitet. No, umjesto rješenja koje bi zrcalilo njegovu karakternu hvalevrijednu vrlinu, on pomišlja na kupnju nove odjeće i upućuje se prema trgovini. Ne dosjećajući se stare halje, slučajno je pronalazi pokraj zatvorene prodavaonice odjećom.

Divova težnja za ponovnom uspostavom ravnoteže putem kupnje i ne pomišljanje na iznošeni dronjak, razočarava. Djeluje ironično kako materijalno neopterećeni Div svaku nepoželjnu okolnost rješava materijalno okrepom.

Stanje turobne bespomoćnosti u kojem se Div zatječe zbog svoje nesebičnosti, također je veoma diskutabilno. Dovodi li dijeljenje do vlastite razgoljene oskudice ili je to princip sretnim blagostanjem ispunjenog života? Na svom putu Div repeticijski izgovara svoju, nakon svakoga darivanja produženu, pjesmu *Kravata što moja bila je prije, dugačak sada žirafin vrat krije, košulju svoju ja srca vedra, dao sam kozi umjesto jedra, no unatoč tome ne gubim nadu da najotmjeniji div sam u gradu*. Div ne gubi vjeru da je, unatoč razodijevanju, svejedno otmjen. Važnije bi bilo znati da dijeljenjem postaje sretan, ili sve radosniji. Smislenije bi zato bilo čuti pjesmu *Kravata što moja bila je prije, dugačak sada žirafin vrat krije, no unatoč tome neka svi znadu – sretan sam div u našem gradu*.

Naposljetku, životinjice daruju Diva krunom i priznanjem da je upravo on najljubazniji div u gradu. Bliskost životinja i Diva, stečena kroz solidarnost u nevolji, razrješava se pobjedničkom dobitnom nagradom. Ipak, najvažnije dostignuće prikazanih situacija bio bi ostvaraj prijateljstva. Kruna, medalja ili pečat, priznanje, diploma ili svjedodžba da je ljubazniji od ostalih, ne mogu nadoknaditi potrebnu, a nedorečenu, nedvosmisleni sugestiju da su životinjice i Div nadišle osamljenost i u nevolji svoje egzistencije pridobile najsjajniju nagradu – bliskost u zajedništvu prijateljstva.

ZAKLJUČAK

Liberalna ideologija obilježava i uvjetuje zapadni svijet. Neovisno o opredjeljenjima građanskih stranaka na vlasti pojedinih država, obrasci mišljenja i djelovanja njihovih građanina sasvim su srodni (Jukić, 1995).

Svaki je društveni poredak, s obzirom na to da je rezultat ljudske misli, prožet unutarnjim suprotnostima. Tako poput svake zajednice, i ona liberalna, raspolaže konfliktnim vjerovanjima, normama i vrijednostima (Harari, 2015).

Liberalno društvo angažirano je u zagovaranju slobode i jednakosti svojih ravnopravnih građana. Istovremeno je jasno kako se jednakost može ostvarivati jedino ograničavanjem slobode, a jamstvo da svatko slobodno čini što želi, narušava jednakost (Harari, 2015).

Nadalje, iako se liberalizam poziva na značaj individualizma autonomnoga pojedinca, klasični liberalni autori, poput Smitha, polaze od razmatranja značaja njegovoga djelovanja na opći plan. Mandevile zaključuje kako čovječja poročnost dovodi do društvenoga bogatstva, sugerirajući kako bi se, zbog dobrobiti zajednice,

čovjek trebao odreći svoje bolje prirode (Vujačić, 2012). Mises (2010), one klase društva koje najviše pridonose gospodarskom napretku društva (u kojem su svi građani jednaki u dostojanstvu i pravima), proglašava *naprednim*. Suvremeni obrazovni sustav društva znanja posvećen je razvoju subjekata onih karakteristika koje su ključne za ekonomski prosperitet zajednice. Određujući im svrhu, liberalni koncept poziva se na neovisnost svojih građana.

Liberalna ideologija karakterizira se racionalno, znanstvenim, antifikijskim i nemitološkim usmjerenjem. No propagirajući racionalnost, ona istovremeno integrira ideje poput Mandevilleovih, koje upućuju kako je čovjek strastima proganjano biće koje racionalno zadovoljava (Vujačić, 2012). Liberalni predložak, odbacujući iracionalnost, razum stavlja u službu pojedinčevih nagona.

Suvremeno društveno poticanje nagonske kupnje zapadno-liberalnih građanina i obscenijavanje štednje i etike suzdržavanja također kontriraju liberalnoj promociji racionalnoga čovjeka.

Upućivanje na racionalnost osobito je značajno u predstavljanju liberalnoga sustava kao onoga koji je znanstveno upravljan. Znanstvenom predodžbom opisuje se svijet. No nakon što znanost odredi definiciju, preostaje vrijednosna prosudba definicijom određenoga. Čovjek je prioritetno vrijednosno biće. Granica čovjekovoga znanja je ljubav, a doseg njegove spoznaje ograničen je vjerom.

Iako racionalno opredijeljeni suvremeni pojedinac nije dominantno religijski usmjeren, težeći besmrtnosti, savršenstvu i neograničenosti kao izvorno božjim atributima, jasno iskazuje kako teško podnosi breme ljudske egzistencije. Čovjekov nagon za životom rezultira idejom besmrtništva, težnja za samoodržanjem upućuje ga na povećanje vlastitih moći, a nagon za srećom usmjerava ga ideji savršenstva (Matulić, 2006). Svoje žudnje suvremen subjekt tumači kao vlastito pravo na sreću, zadovoljstvo i individualitet, i nastoji ih ostvariti kao hiperpotrošač materijalnoga svijeta predmeta. Kupljenim proizvodima potvrđuje vlastitu vrijednost, osjećaj vrsnosti i zadovoljstva sobom. Predmeti potrošnje (poput računala ili mobilnih telefona) omogućuju mu realizaciju moći jer njima, ubrzavajući operacije svakodnevice, ovladava uvjetima života. Proizvodima ispravlja ili preobražava vlastito tijelo ili upravlja egzistencijalnim problemima (koristeći primjerice psihotropne lijekove). Težeći vječnosti, grozi se starosti, potvrđujući mladost kao ideal života. Trošeći, čovjek se odmiče od prošlosti nestašice, potiskivanja želja, asketizma, disciplinskih naredbi – on živi za sebe, uživajući ovdje i sada (Lipovetsky, 2008).

Navedenom predlošku života, na svojstven se način, prilagođava i dječji vrtić. Prostorno-materijalni kontekst predškolske ustanove, proglašava se odgajateljem djece. Poput odrasloga pojedinca koji, prepušten sebi, zadovoljava

svoje egzistencijalne potrebe autonomiziranom kupnjom (Lipovetsky, 2008), garancija djetetovoga razvoja u njima usmjerenima predškolskim ustanovama jest upravo autonomno, samoinicijativno bavljenje samoinstruktivnim materijalima u njihovim samoodabranim aktivnostima.

Suštinski značaj ljudskih prava, osobito prava djece, liberalni koncept nedovoljno artikulira. Navedeno najbolje predočuje definiranje koncepta adultizma. Tumači se kako dobna diskriminacija ili adultizam predstavlja shvaćanje kako su djeca inferiornija, nižih kompetencija i općega statusa u odnosu na odrasle (Liebel, 2015). Adultizmom se podrazumijeva zlouporaba položaja odraslih nad djecom. On objedinjuje ponašanja i stavove temeljene na pretpostavci kako su odrasli bolji od mladih što im daje pravo utjecanja na njih bez njihova pristanka (Gong, Wright, 2007 prema Liebel, 2015). Umjesto kao zagovornici, suvremeni odrasli poimaju se kao potencijalni otimači djetetovih prava. Izjednačavanjem prava djece s pravima odraslih, osobito u sociološkoj perspektivi njihovoga promatranja (Polić, 2015), djeci se pripisuje znatna odgovornost za vlastiti odgoj i razvoj čime se znatno ograničava njihovo pravo na djetinjstvo. Napominje se kako slobode koje se pridaju u zamjenu za ljubav, upućuju dijete na odgovorno ponašanje koje premašuje njegove razvojne sposobnosti. Djeca kojoj se u obitelji daje jednako pravo glasa kao odraslima moraju naučiti vještine odlučivanja prije nego što su za to razvojno spremna (Ehersaft, 2002). Zato je potrebno da se sintagmom djetetovih prava, kao i ljudski općenito, upućuje na ljubav koja se očituje primarno kroz znanje o drugome te brigu, poštovanje i odgovornost prema njemu (Fromm, 1986).

Proturječnosti, imanentne ljudskoj prirodi, očituju se, kako na ljudski osmišljenoj društvenoj, tako i na pojedinačnoj osobnoj, individualnoj razini.

Kako bi se dijete psihološki adekvatno razvijalo, potrebna mu je čvrsta emocionalna vezanost uz primarnoga skrbnika koji istovremeno podržava djetetovu autonomiju (Baron-Cohen, 2012). Zreo pojedinac integrira majčinski princip bezuvjetne ljubavi i očevu zasluženu naklonost (Fromm, 1986). Nužno je da čovjek voli sebe kako bi volio čitav svijet. Njegov egoizam i altruizam su, iako se obično metafizički suprotstavljaju, nerazdvojni polovi konfliktnoga odnosa unutar svake ljudske jedinice. On je istovremeno i egoist i altruist; objektivno je vezan uz vanjski svijet, od kojega uzima i daje, uzima da bi davao i daje da bi uzimao (Marković, 2010, prema Sadžakov, 2014).

Čovjek o sebi i svijetu razmišlja u sintezi nadopunjujućih kontradiktornosti. Perspektiva razmatranja čovjeka ili društva koja ne objedinjuje totalitet ljudske prirode, izrazito je manjkava.

Kao biće svjesno kompleksnosti svoje naravi, čovjek se nadahnjuje djelima koja izražavaju moguću uzvišenost njegove prirode. Između ostalog, umjetnošću slavi herojske poduhvate junaka koji oživotvoruju ljudske ideale i mogućnosti njegovoga duha.

Umjetnička forma koja djetetu predškolske dobi sugerira duhovnu vrsnost njegovoga društva, zasigurno je slikovnica. Kako bi se uvidio način na koji se dijete liberalne zajednice upućuje na etičke principe vezane uz mogućnost ljudske empatije, kapacitete pojedinčeve velikodušnosti i značajke milosrđa ovim je radom promotreno djelo *Najotmjereniji div u gradu*.

U društvu (indirektnoga) propagiranja samodostatnih individua natjecateljskoga društva; u tržišnom, pragmatičnom svijetu taštih jedinki koje brigu o drugima prvenstveno razumiju kroz ravnodušno priznavanje tuđih prava, približiti djetetu smisao nesebične solidarnosti, privržene suosjećajnosti i iskrene ljubavi zasigurno je prilično složeno. Analizirana suvremena, iako društveno priznata slikovnica relevantne autorice Donaldson, podbacivši u tome zadatku, ostaje prilično nedomišljena cjelina.

Kritički prikaz slikovnice upućuje kako ju je, kao i društveni konstrukt općenito, neovisno o njezinoj popularnosti ili njegovoj općoj prihvaćenosti, potrebno ponajprije razumjeti kao komunikacijsko sredstvo. Liberalno je društvo zajednica vrijednih namjera i njihovih, očekivano konfliktnih ostvaraja. Slikovnice njihovih autora umjetničke su tvorevine filozofskih stavova čije usmjerenje čitatelj samostalno prihvaća ili ga promišljeno i javno odbacuje. Upravo time slikovnica *stvarne* liberalne zajednice (samo)kritičnih građana, kao djelo namijenjeno samomislećim subjektima, postaje knjiga koja uspješno ispunjava vlastitu svrhu.

LITERATURA

1. Baron-Cohen, S. (2012). Psihologija zla. Beograd: Clio.
2. Bašić, S. (2012). Kriza djetinjstva. Dijete, vrtić, obitelj: časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima, 18(67): 10-12.
3. Bogdanović, M. (2008). Prilog teoriji ljudskog kapitala: koja svojstva radne snage treba smatrati bitnim sastavnicama ljudskog kapitala. Ekonomija, 15(1): 45-81.
4. Bourdieu, P. (1992). Što znači govoriti: ekonomija jezičnih razmjera. Zagreb: Naprijed.
5. Cvrtila, L. (2019). Diskurs "post-istine" – gdje je nestala istina u politici. *Političke perspektive: časopis za istraživanje politike*, 9(2): 65-98.
6. Deneen, P. (2020). Zašto liberalizam nije uspio. Split: Verbum.
7. Dokić, M. (2016). Preobražaji teorije blagostanja. Prolegomena: časopis za filozofiju, 15(2): 189-208.
8. Donaldson, J., Scheffler, A. (2013). Najotmjeniji div u gradu. Zagreb: Ibis grafika.
9. Ehersaft, D. (2002). (Raz)maženo dijete. Zagreb: Mozaik knjiga.
10. Filić, A. (2018). Promišljanja o kristološkom utemeljenju mđuljudskog milosrđa na tragu izabranih crkvenih otaca. Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, 16(1): 39-57.
11. Fromm, E. (1966). Čovjek za sebe: istraživanja o psihologiji etike. Zagreb: Naprijed.
12. Fromm, E. (1984). Zdravo društvo. Zagreb: Naprijed.
13. Fromm, E. (1986). Umijeće ljubavi. Zagreb: Naprijed.
14. Fromm, E. (2000). Psihoanaliza i religija. Zagreb: VBZ.
15. Fukuyama, F. (1994). Kraj povijesti i posljednji čovjek. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
16. Gabelica-Šupljika, M., Milanović, M. (1995). Blagdani djetinjstva. Zagreb: Školska knjiga.
17. Grdešić, M. (2016). Je li Adam Smith konzervativac? Nevidljiva ruka, institucionalni dizajn i društvena hijerarhija. *Politička misao: časopis za politologiju*, 53(3): 85-107.
18. Harari, Y. N. (2015). Sapiens, kratka povijest čovječanstva. Zagreb: Fokus komunikacije.
19. Hayek, F. (1998). Vrste društvenog poretka. U D. L. Prychitko, N. Čučković (ur.), *O slobodnom tržištu: klasični eseji (59-77)*. Zagreb: MATE.
20. Hlevnjak, B. (2000). Kakva je to knjiga slikovnica?. U R. Javor (ur.), *Kakva je knjiga slikovnica (7-11)*. Zagreb: Knjižnice Grada Zagreba.
21. Jelenić, J. (1996). Totalitarizam i njegovo očitovanje. *Obnovljeni život*, 1/2(51): 15-34.
22. Jovanović, M., Eškinja, I. (2008). Neki aspekti neoliberalizma u svjetskom gospodarstvu. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 29(2): 941-958.
23. Jukić, J. (1995). Kršćanstvo i liberalizam. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 4(6): 885-910.
24. Legutko, R. (2019). Demon u demokraciji. Split: Verbum.

25. Liebel, M. (2015). Adulizam i dobna diskriminacija djece. U D. Kustar, H. Warming (ur.), *Djeca i zabrana diskriminacije*. Intradisciplinarni udžbenik (113-137). Tartu: University Press of Estonia.
26. Lipovetsky, G. (2008). *Paradoksalna sreća: ogled o hiperpotrošačkom društvu*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus.
27. Malašić, A. (2015). Dijete, odgojitelj, arhitekt – partnersko sukonstruiranje prostorno-materijalnoga konteksta dječjeg vrtića. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 61(1): 123-132.
28. Matošević, A. (2020). „Čovjek je ujedno ono što može biti“ – *interpretacija značenja termina otuđenje u socijalizmu i postsocijalizmu*. *Politička misao*, časopis za politologiju, 57(1): 47-66.
29. Matulić, T. (2006). Ideja antropocentrizma u ozračju biocentričke paradigme. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 15(1-2): 23-41.
30. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. (2014). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Preuzeto 25. listopada 2021. s: <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/Predskolski/Nacionalni%20kurikulum%20za%20rani%20i%20predskolski%20odgoj%20i%20obrazovanje%20NN%2005-2015.pdf>
31. Mises, L. (1998). *Zablude svjetskog planiranja*. U D. L. Prychitko, N. Čučković (ur.), *O slobodnom tržištu: klasični eseji* (91-109). Zagreb: MATE.
32. Mises, L. (2010). *Antikapitalistički mentalitet*. Zagreb: MATE.
33. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja. (2012). *Priručnik za samovrednovanje ustanova ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja*. Preuzeto 25. listopada 2021. s: http://dokumenti.ncvvo.hr/Samovrednovanje/Tiskano/prirucnik_predskolski_odgoj.pdf
34. Oslić, J. (2001). *Etika drugoga u Emmanuela Levinasa*. *Bogoslovska smotra*, 71(1): 17-54.
35. Paar, V. (2017). Interdisciplinarnе perspektive prirodoslovnih predmeta u odgoju i obrazovanju. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 11: 61-74.
36. Pastuović, N. i suradnici (2004). *Deklaracija o znanju Hrvatska temeljena na znanju i primjeni znanja*. Zagreb: HAZU.
37. Peračković, K. (2016). Društvena uloga znanstvenika danas. *Znanstvenik kao homo economicus i homo sociologicus versus homo academicus universalis*. *Filozofska istraživanja*, 36(3): 581-593.
38. Prijjić-Samaržija, S., Miškulin, I. (2015). Epistemološka pravednost: epistemologija vrlina i filozofija psihijatrije. *Filozofska istraživanja*, 35(2): 307-322.
39. Polić, P. (2015). Što za pedagogiju znači pitanje o odnosu potreba i prava djeteta. *Pedagogijska istraživanja*, 12(1-2): 149-160.
40. Pozaić, V. (1996). *DOMINUM TERRAE-AMOR TERRAE*. Izmirenje čovjeka i prirode. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 5(3): 347-357.
41. Rand, A. (2015). *Vrlina sebičnosti*. Beograd: Albion Books.
42. Sadžakov, S. (2014). Egoizam i altruizam. *Filozofska istraživanja*, 34(3): 407-426.
43. Sindik, J. (2008). Poticajno okruženje i osobni prostor djece u dječjem vrtiću. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*, 3(5): 143-154.
44. Slunjski, E. (2011). *Kurikulum ranog odgoja – istraživanje i konstrukcija*. Zagreb: Školska knjiga.

45. Slunjski, E. (2012). Dijete kao znanstvenik – prirodoslovni aspekti suvremeno koncipiranog kuikuluma ranog odgoja. Školski vjesnik: časopis za pedagojsku teoriju i praksu, 1(1-2): 163-178.
46. Slunjski, E. (2012a). Tragovima dječjih stopa. Zagreb: Profil International.
47. Tocqueville, A. (1995). O demokraciji u Americi. Zagreb: Informator.
48. Veljak, N. (2014). Nužna pojmovna razgraničenja. U M. Krivak, Ž. Senković (ur.), Zapisi o totalitarizmu (15-24). Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera.
49. Vujačić, I. (2012). „Od traganja za vrlinom“ *ka* „*traganju za srećom*“: Bernard Mandeville i rađanje liberalizma. Politička misao, 49(4): 84-108.
50. Zimbardo, P. (2009). Luciferov učinak: kako dobri ljudi postaju zli. Zagreb: TIM press.

WHAT DOES IT MEAN TO GIVE? ON THE ART OF GIVING IN THE CONTEXT OF LIBERAL SOCIETY AND CONTEMPORARY CHILDREN'S PICTURE BOOKS

ABSTRACT

Values praised by a community of people, praiseworthy goals that are individually pursued, character traits attributed to a dignified person and general ideals of a cultural environment are understandable only within the social context from which they arise. For this reason, this paper introduces the basic characteristics of the liberal worldview and the corresponding capitalist economic system. Within a social construct of such determined ideological and economic characteristics, the interpretation of specific social values such as freedom, equality and, in particular, solidarity is observed. The process of social upbringing and education, among other things, has the task of directing the growing population to the archetype of a moral individual and the community's value expectations from the individual. An important medium by which the child of an early and preschool age refers to ethical attitudes of the society are picture books. A concrete interpretation of the liberal understanding of solidarity proposed to kindergarten children will be given through a review of the award-winning British picture book that offers children a unique answer to the question what does it mean to give?

Key words: egoism, liberalism, picture book, solidarity.